

סימן מא

הצורך ברבנות ראשית לישראל

הכסף-משנה (שם) מתרץ שנוסחא אחרת היתה לרמב"ם בגמ': "אבל בחו"ל אינן חייבים להעמיד בי"ד בכל פלך ופלך". כלומר, לגרסת הרמב"ם המצווה בחו"ל היא להעמיד דיינים דווקא בערים, אך לא בכל "בכל פלך", כלומר – רק דייני ערים ולא דייני מחוז. מהי סברת הדבר?

מרן הראי"ה קוק זצ"ל, בנאום שלו בוועידה לסידור וייסוד הרבנות הראשית (מופיע במאמרי ראייה בחלקו בעמ' 455, ומופיע במלואו בפנקסי ראייה ח"ב עמ' רל"ה ואילך), שבה הקדיש חלק נרחב על מערכת המשפט עפ"י התורה, בנאום זה ביאר את הרמב"ם כדלהלן:

"ונראה שהרמב"ם הכריע כהגירסא שלו שהחילוק שבין א"י לחו"ל אי אפשר להיות כי אם שהסדור האורגני שבין בתי הדינים צריך להיות במקום חייה של האומה. ובגולה שהחיים הלאומיים הם ארעיים די שהיו בתי דינים קבועים בעיירות לפי הצורך של המשפט באופן הכרחי, אבל אין שם החיוב לסדר סדרי משפטים באופן אורגני... ובא"י מחויבים אנו להעמיד בתי דינים כלליים גם בכל פלך ופלך חוץ ממה שישנם בתי דינים בכל עיר ועיר, ובחו"ל די לנו אם מעמידים בתי דינים בכל עיר ועיר ואי אתה מעמיד בכל פלך ופלך, למען תדע האומה כי המקום שחיה מאורגנים שם אינו כי אם בארצה". (פנקסי הראי"ה ח"ב עמ' רמ"ד).

הוא אומר, גם בחו"ל יש צורך בבתי דין כדי להכריע וליישב סכסוכים. אלא שבחו"ל כל קהילה חיה את חייה בפני עצמה, ואין קשר

נאמר בתורה: "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלוקיך נותן לך לשבטך ושפטו את כל העם משפט צדק" (דברים ט"ז י"ח).

האם זו מצווה הנוהגת רק בארץ? הגמ' במכות (דף ז' ע"א) דנה בשאלה זו וז"ל: "יכול בארץ אין בחו"ל לא? תלמוד לומר 'זהו אלה לכם לחוקת משפט לדורותיכם', למדנו לסנהדרין שנוהגת בארץ ובחו"ל. א"כ מה תלמוד לומר 'בכל שעריך'? לומר לך, בשעריך אתה מושיב בתי דינים בכל פלך ובכל עיר, ובחו"ל אי אתה מושיב אלא בכל פלך בלבד".

אמנם הסמיכה אינה נוהגת אלא בארץ, כמבואר ברמב"ם בספר המצוות (מצוות עשה קנ"ג) באריכות, מ"מ הסמוכים בארץ רשאים לדון בחו"ל ואף יש מצווה להושיב שם בתי דין אזוריים. בגמ' המובאת לעיל מבואר שבחו"ל המצווה היא להעמיד בתי דין רק בכל מחוז ומחוז (פלך) ולא בכל עיר ועיר, משא"כ בארץ ישראל. בפשטות, טעם הדבר הוא מפני שבחו"ל הציבור אינו מרוכז בערים אלא מפוזר במקומות רבים, משא"כ בארץ ישראל זה מקומם הטבעי של ישראל והערים מלאים באוכלוסי ישראל.

והנה, הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פ"א ה"ב) פסק: "אין אנו חייבין להעמיד בתי דינים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אלא בא"י בלבד. אבל בחו"ל אינם חייבים להעמיד בית דין בכל פלך ופלך שנאמר 'תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלוקיך נותן לך', ולכאורה הדברים סותרים לאמור בגמרא!

שיהיו מאורגנים ומסוימים בצורה לאומית קבועה, כוללת כל האומה כולה, וכמו שמבאר יפה הרמב"ם בסה"מ שם בלשונו "עד שלא יהיו מצוות התורה ואזהרותיה נדונות לפי אמונת כל איש". והכוונה היא שיהיה צביון לאומי לתורת ישראל, "הקהל חוקה אחת לכם" (במדבר ט"ו ט"ו). כי באופן כזה יבנה בית ישראל על אדמתו בחטיבה איתנה ומצוינת". עכ"ל.

זו הייתה כוונתו היסודית של מרן הרב זצ"ל ביסוד הרבנות הראשית לישראל. שהרי לשם מה היה צריך להקים רבנות ראשית בארץ? והרי גם בחו"ל היה רב לכל עיר ולכל קהילה וכן אב"ד, וא"כ מה הייחודיות של הקמת הרבנות הראשית לישראל?

אלא שמרן הרב זצ"ל רואה לנגד עיניו את יסוד הקמת הרבנות כשלב מקדים ליסוד הסנהדרין, ומכיוון שהדבר המייחד את הסנהדרין שבא"י הוא היררכיה והכפיפות של בתי הדין העירוניים לבתי הדין שבפלך, ואלו לבתי הדין שבירושלים, משום כך ראה בזה מרן הרב זצ"ל כמודל הראוי לרבנות הראשית. משום כך כל בתי הדין הם שליחים ופועלים מכוחו ומכוח-כוחו של הרב הראשי, שהוא נשיא בית הדין הגדול בירושלים.

ולכאורה לשם מה הכפיפות והארגון? והרי בית דין שפסק בעירו אין להשיבו?

ונראה שכשם שעל מנת להורות הלכה נדרשת סמיכה, רב מפי רב עד משה רבינו ע"ה, והסמיכה היא המחברת את פסקיו הפרטיים של אותו רב שנסמך והופכת אותם להוראה שניתנה מפי משה מסיני, כך בית דין קטן ומרוחק מקבל את תוקפו על ידי כפיפותו לבית הדין הגדול שבירושלים. כפיפות זו נדרשת במיוחד בענייני ציבור. לא

בין בתי דין של עיר אחת ובין בתי דין שבערים אחרות. אך בא"י צריך להיות קשר בין בתי הדין, והוא נעשה על ידי כפיפותם של בתי הדין שבערים לבתי דין מחוזיים, ובתי הדין האזוריים כפופים לביה"ד הגדול שבהר הבית. ואף בהר הבית היו ג' בתי דין שהגדול שבהם ישב בלשכת הגזית.

לפי הרמב"ם הארגון של בתי הדין וסדרם ההיררכי הנו חלק בלתי נפרד מעצם הדין של הושבת בתי דין בא"י. ראייה לדבר ניתן לראות בספר המצוות (מצוות עשה, קע"ו), ששם הרמב"ם אינו מרחיב בדיני המצווה לפרטיה, כפי שעושה ב"ד החזקה, אלא רק כותב את יסודות המצווה, ואעפ"כ הבליט הרמב"ם שם כתנאי עיקרי ביסוד המצווה של העמדת שופטים: "שצונו למנות שופטים ושוטרים שיכריחו לעשות מצוות התורה... עד שלא יהיו מצוות התורה ואזהרותיה צריכות לאמונת כל איש ואיש. ומתנאי מצוה זו שיהיו השופטים האלו מדרגה למעלה ממדרגה. וזה בשיתמנו בכל עיר שלשה ועשרים דיינים... ויתמנו בירושלים בית דין הגדול משבעים דיינים... ויהיו כולם מקובצים במקום אחד מיוחד להם".

ומבאר מרן הרב קוק זצ"ל (שם עמ' רמ"ה): "ורצונו בזה הסידור האורגני והיחסי בין הכוחות של השופטים, שזהו הדבר היותר עקרי בחיים לאומיים מסודרים". הרמב"ם ראה ביסוד זה עניין עקרוני ומהותי, ולא רק פרוצדורלי, ולכן הוסיף וכתב שסדרים אלו חשובים גם לעניין כפייה על המצוות: "כדי שלא יהיו מצוות התורה ואזהרותיה צריכות לאמונת כל איש ואיש". הוי אומר, הסדר הזה כולל את "כל עבודת הרבנות כולה, שהרי סדרי הושבת השופטים עפ"י התורה כוללים הם את הפיקוח של כל סדרי הדת,

אם אין אנו מרוצים מכל פעילות הצבא, כך אסור להעלות על הדעת להקים רבנות אחרת, כי אז ייכנסו כתות שאינן נאמנות לדבר ה', ותשתכח תורה מישראל ח"ו. זאת ועוד, בזכות הכפיפות שיש ברבנות הראשית, שרבני ישובים וערים כפופים לרבנות הראשית, יש סמכות בידי הרבנות הראשית לקבוע מי ראוי לכהן כרב ומי אינו ראוי, ואף לפסול רב מכהן כשנמצא אינו ראוי.

חזונו של מרן הרב זצ"ל היה שענייני ציבור יהיו מוכרעים ע"י הרבנות הראשית, וכפי שכתב מרן הרב: "סכסוכים בעניינים ציבוריים צריכים להיות נמסרים להבתי דינים הכלליים, אם הבית דין המקומי לא יוכל להשוותם. ואם בתי הדינים של הפלך ימצאו אותם קשים מהם, צריכים להעלותם לבית דין המרכזי בירושלים".

יש הטוענים שדברים אלו נכונים רק כאשר בראש הרבנות הראשית עומד גדול הדור – מה שלדאבוננו לא תמיד הדבר מתקיים. אך מרן הרב זצ"ל (שם עמ' רמ"ז) חזה זאת ג"כ ברוח קודשו תרחיש זה וכתב: "הגדלות של הבית דין היא אפשרית להיות באופן היותר משובח מצד גדלות האישיות בתורה... וכשאין הכרעה כזאת, מוכרחת ההסכמה לבוא, כדי שיהיו העניינים הציבוריים מסודרים כראוי".

הרב מוכיח זאת מהירושלמי בהוריות (פ"ג ה"ה), ששם מתואר שלא תמיד התמנה הרב הגדול ביותר, והמינוי נעשה לעתים מכוח השררה. וכך מובא שם: "ביקשו למנות זקנים מהיכן הן ממנים? מטבריה (מצפונה של הארץ) ומדרומה (או מדרומה של א"י)? אמר רבי סימון: 'יהודה יעלה' (שופטים א' ב'; כלומר, יש קדימות לאזור נחלת יהודה). אמר

ייתכן שכל אחד יקים במה לעצמו, שהרי ישנן הלכות כלל-ישראליות שאינן נוגעות רק לאדם היחיד או אפי' לקהילתו, אלא לכל כלל ישראל. דוגמא לדבר: גיורים. וכי ייתכן שבית דין מקומי יגייר על דעת עצמו נגד כל גדולי החכמים האחרים בדורו? והרי אם הגיור לא יהיה מקובל על רבני עיר אחרת הרי זה מפלג את האומה לכתות כתות. וע"כ נדרשת כפיפות מסוימת שתהיה מוסכמת לפחות על רוב חכמי ישראל.

דוגמא נוספת: עם ייסוד הרבנות הראשית החיל מרן הרב זצ"ל את חרם דרבנו גרשום על כל העדות, כולל הספרדים והתימנים שלא קיבלו במקומם את החרם (כמובא בשו"ע אה"ע סוף ס"א), ועד היום כל כלל ישראל נוהגים כן. וכי יעלה על הדעת שמחר יבוא רב עיר מבני ספרד ויחליט להשיא ב' נשים לאיש אחד בטענה של מצוקת רווקות מבוגרות? אלה לא שאלות פרטיות, אלא שאלות ציבוריות כלל ישראליות, שצריך שתהיה סמכות רבנית כללית ארצית שתכריע בדבר.

ולכן כשנשמעת הטענה: "והרי בגלות ג"כ היה גיורים בבתי דין של ערים", זו טענה גלותית! וכי אנו רוצים לחזור לגלות? באנו לא"י להיות עם אחד, "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ", וכדברי הזוהר (ויקרא צ"ג ב'): "בארץ איקרון אחד", ואין מאחד יותר את אומתנו מאשר התורה שמייצגיה הם הרבנים. (ויש עוד דוגמאות לרוב בשאלות ציבוריות.)

כשם שיש לנו מדינה אחת וצבא אחד, כן צריכים אנו שתהיה לנו רבנות אחת, שהיא מרכז התורה ונשמת האומה. וכשם שלא יעלה על הדעת להקים צבא אחר ח"ו, גם

ב"ה, גם כיום הרבנות הראשית לישראל מוסכמת על רוב חכמי א"י, ובפרט פסיקתם של בתי הדין שבערים ובית הדין הגדול שבירושלים, בייחוד בענייני גיטיין וקידושין ויוחסין ועוד, והרבנים הראשיים מתחשבים בדעתם של רוב גדולי ישראל, גם אם בפועל אותם גדולים לא משמשים בתפקיד ייצוגי. בנוסף לכך הקפיד מרן הרב, שהמינוי, דהיינו תהליך הבחירה של הרב הראשי, יהיה ע"י רוב רבנים ות"ח, ולא ע"י אנשים שאינם יראי שמים, ובכך הרבנות לא תהיה "רבנות מטעם" אלא הייצוג האותנטי של תורת ישראל.

אין לנו אלא לחזק את הרבנות הראשית לישראל לעת הזאת. ובזכות ההליכה אחר ב"ד יפה, שחובתה נלמדת מן הפסוק "צדק צדק תרדוף" (צפ"י סנהדרין ל"ב ע"ב), וכיום זהו מוסד הרבנות הראשית לישראל, המרכז את בתי הדין במדינתנו – נזכה ש"תתקיים בנו הברכה של 'למען תחיה וירשת את הארץ אשר ד' אלוך נותן לך' וכדחז"ל: 'כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם'" (שם).

יהי רצון שנזכה להתגשמות תפילתנו "אשיבה שופטיך כבראשונה ויועצריך כבתחילה" ומתוך כך יסיר השי"ת מאיתנו יגון ואנחה. אכ"ר.

ליה רבי מנא: הדא דת מר למלחמה (קדימותו של יהודה נאמרה רק לעניין מלחמה), אבל למנויי (זקנים לסנהדרין ממנים את) רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות".

ולכן מבאר מרן הרב (שם), שכמו במינוי דיינים כן בכלל הנהגת הציבור. "היסוד להסמך איזה כח מרוכז הוא בנוי על שני הגורמים הללו, הגורם של החכמה והרגל הלימוד והידעה, והגורם של המינוי". כלומר, לפעמים נבחר הגדול בתורה, ולפעמים כוח המינוי ממנה ת"ח גם אם הוא לא גדול הדור. אמנם פשוט הוא שמוכרח הוא להיות ת"ח "וכשהוא לעצמו, בלא חכמה וידיעה אסור, שהרי אסור למנות דין שאינו יודע ד"ת, אבל כשישנה איזה מידה של חכמה כבר פועל המינוי, שהיא הסכמת הציבור, להציב לנו נקודות מרכזיות" (שם).

אלא שמרן הרב מתנה, שגם אם ראש הרבנים לא יהיה גדול הדור ויבוא מכח המינוי, זה חייב להיות בהסכמת רוב הרבנים וזה מקור סמכותו.

"כללו של דבר, פרטי הדברים באיזה צורה יהיו בתי דינינו מרוכזים, זה יהיה תלוי בהסכמת הרוב של הרבנים. אבל זה צריך שיהיה דבר מוסכם אצל כולנו, שריכוז קבוע צריך שיהיה בכח הרבנות ובכח המשפט שלנו שבא"י" (שם).

א. הערת הגר"א נבנצל: צ"ע.

ב. הערת הגר"א נבנצל: צ"ע.